

„МЕКИТЕ УМЕНИЯ“ В КОНТЕКСТА НА ОБУЧЕНИЕТО ПО ТЕХНОЛОГИИ И ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО В НАЧАЛНОТО УЧИЛИЩЕ

Георги П. Иванов, Ангелина Н. Калинова

„SOFT SKILLS“ IN THE CONTEXT OF TECHNOLOGY AND ENTREPRENEURSHIP TRAINING IN PRIMARY SCHOOL

Georgi P. Ivanov, Angelina N. Kalinova

ABSTRACT: This paper addresses the current problems of technology and entrepreneurship education in primary school, related to the established practices and focus of teaching and learning in this subject. The subject of the research is technological training in the initial stage of primary education, and the subject - the opportunities for the formation of the so-called. "Soft exercises" in building key competencies initiative and entrepreneurship.

In this study, we attempt to answer the following questions:

- 1. How can primary teachers deliver such technology and entrepreneurship training, the results of which are related to soft skills building in the key competency initiative and entrepreneurship.*
- 2. What are the peculiarities of applying the individual and differentiated approach in technology and entrepreneurship education in elementary school for soft skills formation?*

A major method in our research is interviewing and interviewing.

KEYWORDS: soft skills, key competency initiative and entrepreneurship, technology training and entrepreneurship, differentiated approach.

В стратегията за учене през целия живот (УЦЖ), в точка 3.3.4. „Стимулиране на образование и обучение, съобразено с потребностите на икономиката и промените на пазара на труда“ като важен национален и образователен приоритет, е записано, че „Сред първите предизвикателства е да се насърчи придобиването от всички граждани на универсални ключови компетентности, като умения за учене, инициативност и предприемчивост, културна осъзнатост, както и т. нар. „меки умения“ като умение за работа в екип, за вземане на решение, за разрешаване на конфликти и т.н. [4]

Училището е призвано да развива способностите на всички деца. За осъществяване на ефективен процес на обучение е необходимо да се вземат под внимание особеностите на обучаемия. Според сега действащите правила в един училищен клас са събрани деца от една и съща възраст, на които се предлага учебен материал, съобразен със средното развитие на способностите им. Да се съобразят изцяло особеностите на мисленето на всеки ученик, свойствата на неговата памет, на отделните сетива, а също характера и волята му, не е възможно в рамките на учебния час. Дори за учениците от една и съща възраст посочените особености са твърде различни. Затова един и същ учебен материал от едни ученици се усвоява по-бързо, а от други - по-бавно. Това обуславя необходимостта от индивидуален и диференциран подход в обучението.

В настоящото изследване правим опит да дадем отговор на въпросите:

1. Как началните учители могат да осъществят такова обучение по технологии и предприемачество, чийто резултати са свързани с формирането на меки умения при изграждането на ключовата компетентност инициативност и предприемачество.
2. Какви са особеностите на приложението на индивидуалния и диференциран подход в обучението по технологии и предприемачество в началното училище за формирането на меки умения?

Основен метод в изследователската ни работа е анкетирането и интервюирането. На началните учители се задават въпроси, свързани с техния професионален опит. Въпросите са така структурирани, че дават информация за приложението на диференцирания подход в тяхната

ежедневна учебно-възпитателна работа. Акцент се поставя не толкова върху знанията на учителите за индивидуалния и диференциран подход, отколкото върху практическото им приложение.

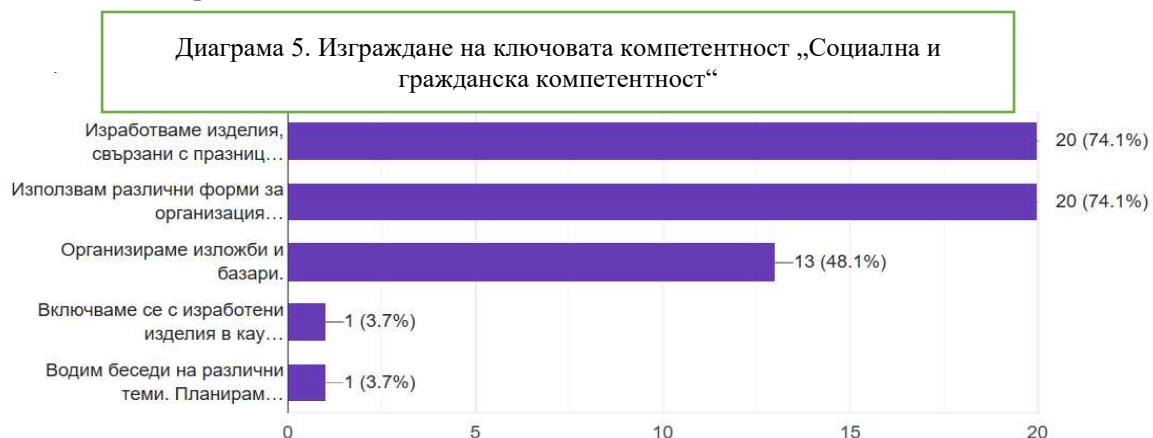
Като са използвани предимствата на електронните формуляри в Google, в периода от 01 февруари до 15 март, 2020 г. е проучен професионалният опит на начални учители от цялата страна. В анкетната карта всеки учител има възможност да представи както професионалния си опит, така също и отношението си към процеса на изграждане на ключовата компетентност инициативност и предприемачество и по-конкретно – формирането на т. нар. меки умения. Това отношение се установява от отговорите на въпроси, в които имплицитно са включени проблеми, свързани с новостите в учебната програма и учебното съдържание на учебниците, с които изследваните лица работят, новостите в социалната практика и икономическо развитие.

Резултатите от проучването се представят в проценти. Често те надхвърлят 100%, тъй като на учителите е дадена възможност да посочат повече от един отговор. Различните възможности в отговорите дават по-ясна представа за различните вариации и комбинации в организирането на педагогическото взаимодействие, които учителите използват.

Известно е, че една от деветте ключови компетентности от Европейската референтна рамка: „Инициативност и предприемачество“ в най-висока степен гравитира към технологичното обучение. Това е видно и от наименованието на този учебен предмет. Тази компетентност включва „...способността за действие в съответствие с благоприятни възможности и идеи и за тяхното трансформиране в ценности за другите хора. Тя се основава на творчество, критично мислене, способност за решаване на проблеми, инициативност, постоянство и умение за работа в сътрудничество с цел планиране и управление на проекти, които имат културна, социална или финансова стойност.“ [5] Съвсем логично е да се мисли, че би следвало да се очаква посочените от референтната рамка знания, умения и отношения да се съотнасят към зрелостта или поне към периода на приключване на средното образование. В учебните програми за начален етап би следвало да се направи трансформация, съответстваща на възрастовите особености на учениците. Така например развитието на способността за решаване на проблеми в обучението по технологии и предприемачество предполага на учениците да се представят различни проблемни ситуации, свързани с изработването на изделия. Така те биха имали възможност да формират и развиват т. нар. „меки умения“ - за предлагане на идеи и търсене на целесъобразни решения. Това е т. нар. проблемно-базирано обучение, което изисква учениците да бъдат поставяни в активна познавателна и практическа позиция и в индивидуална или екипна форма на работа да търсят конструктивни решения.

На изследваните начални учители предоставихме възможност да споделят опита си по отношение на изграждането на ключовата компетентност „Инициативност и предприемачество“ в свободен отговор. Най-често срещаните отговори на респондентите са свързани с:

- Работа по проект, свързан с околната или социалната среда;
- Осигуряване на условия за самостоятелно планиране, организиране и извършване на дейността от учениците;
- Осигуряване на условия за избор на изделие, за предлагане на идеи и обсъждане;
- Работа с родителите.

Необходимо е да се отбележи, че въпреки недостатъчните дейности, предложени в учебната програма, учителите намират целесъобразни, подходи, методи и средства за изграждане на тази ключова компетентност. Може би техният успех в голяма степен се дължи и на учебното съдържание като едно от средствата за осъществяване на обучението. В тази връзка попитахме учителите в каква степен учебникът, с който осъществяват обучението по технологии и предприемачество, дава възможност всеки ученик да работи с индивидуален темп, да решава различни по трудност задачи.

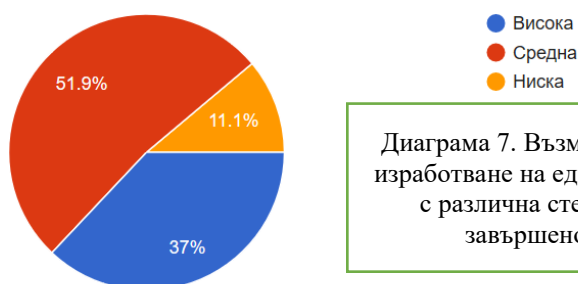
От графиката (Диаграма №6) се вижда, че по-голяма част от анкетираните лица (63%) споделят, че в средна степен учебникът, с който в момента работят, дава различни възможности за различните групи ученици. Една друга част от тях обаче (33,3%) твърдят, че учебникът, с който работят, във висока степен присъства диференцираният подход и се предлагат дейности за ученици с различни познавателни и практически възможности.

Диаграма 6. Изграждане на ключовата компетентност „Инициативност и предприемачество“

Отново голяма част от изследваните учители (51, 9%) споделят, че в учебното съдържание, което използват, се предлага възможност учениците да изработват едно и също изделие с различна степен на завършеност. Тревожен е фактът, че 37%

от респондентите казват, че в средна степен учебното съдържание предлага възможност за

Диаграма 7. Възможност за изработване на едно изделие с различна степен на завършеност

вариативност на изделието. Това означава, че само в някои теми учебно-трудова задача е диференцирана по степен на трудност. Ако се направи такова допускане, би следвало да се направи и предположение, че по някои теми учениците ще имат възможност за успех, а по други – не. Единадесет процента от респондентите (11%) споделят, че в ниска степен откриват

диференциране на задачите в учебното съдържание, от което следва, че учениците в ниска степен ще изживяват радост и чувство на удовлетвореност. Радостен е фактът, че не учебникът, а учителят осъществява обучението по технологии и предприемачество.

Попитахме изследваните начални учители в каква степен учебникът, с който работят, дава на ученика възможност за избор на: материали; организация на работа; предназначение на изделието. Според нас едно от най-важните условия за изявата на ученика като субект и поставянето му в активна познавателна позиция в процеса на обучение е осигуряването на възможности, от които той да избере онази, която съответства на неговите потребности, възможности и индивидуални особености. Единствено в такива условия ученикът чувства, че може да се изяви пълноценно, да вземе решение и да прецени какви действия да предприеме за постигането на целта. За съжаление едва 25, 9% от анкетираните педагози споделят, че във висока степен учебникът, с който работят, предлага възможности за многопосочен избор. Почти същият (25,9%) от респондентите посочват, че в ниска степен в учебното съдържание на учебника, който използват, е заложен някакъв избор. Най-голям е процентът на учителите (48,1%), които споделят, че учебникът, с който осъществяват обучението по технологии и предприемачество в средна степен предлага възможности за избор. Ако се направи преглед на различните актуални в момента учебници по технологии и предприемачество за начален етап, се вижда ясно, че в голяма част от тях учебното съдържание не е диференцирано по степен на

трудност. Ако все пак се среща някаква форма на диференциация, то тя се открива в малка част от темите. В повечето случаи в новите учебници доминира работата по инструкция и образец и акцентът е поставен върху крайния продукт - изработеното на изделие, вместо върху предлагането на идеи, намирането на различни творчески решения, личната изява на всеки ученик. Трябва да се съгласим, че изграждането на ключовите компетентности и развиването на качествата инициативност и предприемчивост изискват постоянство и непрекъснатост на процеса. Разбира се в технологичното обучение това се извършва посредством определена специфична учебно-трудова дейност. Но вместо формирането на умения за извършване на характерните за него технологични операции, би могло те да се използват като среда, средство за формирането и изграждането на нещо по-голямо и значимо като част от ключовите компетентности например характерните за тях умения.

Накрая, но не по-важност, попитахме учителите в каква степен учебникът, с който работят, съдържа задачи и дейности, предполагащи изграждането на емоционалната интелигентност. Въпросът с разпознаването и владенето на чувствата и емоциите напоследък занимава много учени като Д. Голман, С. Дейвид, Х. Гарднър и др. Счита се, че емоционалната интелигентност стои в основата на всички останали умения. Така например С. Дейвид споделя, че „гъвкавото себеусещане е крайъгълният камък на емоционалната пластичност.“ [3] Авторката на „Емоционалната пластичност“ и психолог в медицинския факултет на „Харвард“ счита, че от най-ранна възраст е нужно да учим децата да разпознават своите емоции и да ги назовават. Само тогава те ще могат да познават и емоциите на другите. Е. Василево също подкрепя тази теза, като казва, че „задача с изключителна важност е системно да помагаме на детето да разбира чувствата си, за да се учи да ги владее. Оттам – да реагира в съответствие със социалния контекст и да върви уверено към своето нравствено съзряване, така необходимо за цялостния му емоционален, психически, физически и интелектуален комфорт.“ [1] Целенасоченото емоционално възпитание е новост не само за България. В много европейски и западни държави се правят опити за създаване и интегриране на образователни програми, насочени към изграждането на емоционална интелигентност. Те разбира се сблъскват с натрупаната педагогическа предубеденост и недоверие, с утвърдени стереотипи, но на някои места по света правят съществен пробив в образованието и възпитанието на подрастващите.

Обучението по технологии и предприемачество в начален етап е един от най-благоприятните учебни предмети, в които би могло успешно да се изгражда тази интелигентност. Така например всеки ученик желае да постигне успех и да изработи свое уникално изделие. Този процес понякога е свързан с изживяването на положителни, а друг път – на отрицателни емоции. Всяко чувство има свои нюанси, а те от своя страна имат различни наименования – например чувството щастие има различни нюанси: радост, вдъхновение, приповдигнатост и др. От гледна точка на подпомагане личностното развитие на учениците е нужно да ги научим да разпознават и назовават тези чувства, за да се справят по-успешно с предизвикателствата в личен и социален план.

Поради тази причина се поинтересувахме в каква степен учебникът, с който работят изследваните учители предполага възпитаване на емоционална интелигентност. Любопитство предизвиква фактът, че 40, 7% от изследваните лица споделят, че във висока степен техният учебник предполага изграждане на емоционална интелигентност. Друга част от учителите – 51,9% считат, че учебникът, с който работят, в средна степен (някои теми) дава възможност за това. И накрая – 7,4% (една-две теми) от анкетиранияте педагози споделят, че учебникът в ниска степен предполага подпомагане на емоционалното преживяване и изразяване. Като се има предвид, че изграждането на емоционална интелигентност е новост в образователното пространство, процентът на учителите, отговори утвърдително, че откриват такива възможности в учебника е висок. От получените резултати от интервюто стана ясно, че в един от утвърдените учебници по технологии и предприемачество за 4. клас във всяка тема има специални рубрики за подпомагане изграждането на емоционална интелигентност. Учителите, според които в средна степен учебникът предполага възпитаване на емоционална интелигентност споделиха, че в някои от темите имплицитно е заложено например изграждането на емпатия. Това обикновено са темите, свързани с изработването на изделие за благотворителност. Като имаме предвид, че дистракторът „средна степен“ сме обвързали количествено с „няколко теми“ от учебното

съдържание, то може да се счита, че спорадичното изграждане на емоционална интелигентност не гарантира ефективни резултати.

На фона на получените резултати от проведеното изследване могат да се направят някои изводи относно формирането на меки умения като част от ключовата компетентност инициативност и предприемачество:

Първо: Въпреки че има нови учебни програми, все още във висока степен началните учители разчитат на традиционните методи на обучение и прилагат утвърдени практики за преодоляване на някои трудности, например при обучението на ученици с различни познавателни и практически възможности;

Второ: Една част от изследваните лица използват индивидуалния и диференциран подход в обучението по технологии и предприемачество, но друга част от тях не използват предимствата му за преодоляване на трудностите в обучението на учениците;

Трето: Формиране на меки умения като част от ключовата компетентност инициативност и предприемачество е продължителен и сложен процес, който изисква висока професионална компетентност и учене през целия живот. Изследваните начални учители в повечето случаи следват указанията на учебната програма, в която предложените примерни дейности са крайно недостатъчни, особено за изграждането на тясно отнасящите се до технологичното обучение компетентности;

Четвърто: Резултатите от проведеното проучване насочиха нашето внимание към една закономерност – в голяма степен учителите ръководят своята професионална дейност от насоките на учебното съдържание в учебника, с който са избрали да работят. Преодоляването на зависимостта от учебника и неговите насоки би следвало да извърви дълъг път към разбирането, че учебникът е само едно от средствата за осъществяване на обучението. Учителят с неговите компетентности и майсторство е този, който подпомага личностното развитие на всеки ученик.

Резултатите от проучването са основание за следното заключение: фактът, че в българското училище има учители, които прилагат индивидуалния и диференциран подход е радостен и обнадеждаващ. По отношение на формирането на меки умения като част от ключовата компетентност инициативност и предприемачество е логично да се мисли, че той е процес, който се осъществява бавно, защото трудно се преодоляват утвърдените стереотипи на мислене. Въпрос на бъдещи проучвания е по какъв начин началните учители повишават своята квалификация и реализират принципа „учене през целия живот“.

Литература:

1. Василева, Е. (2008). Съвременното начално училище – ученикът, образователното пространство, учебникът. София.
2. Голман, Д. (2011). Емоционалната интелигентност. Изток – Запад.
3. Дейвид, С. Емоционална пластичност. София. 2017.
4. Национална стратегия за учене през целия живот за периода 2014 – 2020 година. (2013). София.
5. Официален вестник на Европейския съюз (2018). ПРЕПОРЪКА НА СЪВЕТА от 22 май 2018 година относно ключовите компетентности за учене през целия живот.

Георги Петков Иванов,
професор доктор на педагогическите науки
georgiiv@mail.bg

Ангелина Ничева Калинова, докторант,
Педагогически факултет, Тракийски университет,
Катедра „Педагогически и социални науки“
angy_80@abv.bg